

İZMİR YÖRESİNİN BAZI TIBBİ BİTKİLERİ VE KULLANIMLARI

Prof.Dr.Hasan H.MERT
Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
Öğretim Üyesi

Uzm.Süleyman BAŞLAR
Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
Öğretim Elemanı

Araş.Gör.Yunus DOĞAN
Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
Araştırma Görevlisi

ÖZET

Bu çalışmada, İzmir yöresinde halk arasında, tıbbi amaçlarla kullanılan 28 bitki incelenmiştir. Bu tıbbi bitkilerin yerel isimleri ile hangi hastalıkları karşı kullanıldığı belirtilmiştir. İncelenen 28 tür, 18 familyada toplanmakta olup, bitkiler Davis sistemine göre sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi Bitkiler, Yerel İsimler

SOME MEDICAL PLANTS WHICH ARE GROWTH AROUND İZMİR AND USAGE OF THEM

ABSTRACT

In this study, 28 plants have been examined for the medical purposes which are used by the people in and around İzmir. The local names and the methods of using these medical plants among people have been implied. These, 28 species are belong to 18 families and they are listed according to Davis sistem.

GİRİŞ

Tıbbi bitkiler, çok eski zamandan beri insanoğlunun dikkatini çekmiş olup günümüzde de bu konuya duyarlılık gün geçtikçe artmaktadır. Tıbbi bitkilerle ilgili araştırmaların çokluğu konuya ilginin daha da arttığının açık bir delilidir.

Ege Bölgesi'nin en kalabalık ili İzmir, diğer şehirlerle ve kırsal alanlarla bağlantısı kolay olan bir kıyı ilimizdir. Yörede Akdeniz elementi olan zengin bir bitki örtüsü hakimdir. Tıbbın ulaşamadığı imkanların kıt olduğu dönemlerde yöre halkı, değişik hastalıklarda bitkilerden faydalanmasını bilmiş ve bu bilgileri günümüze kadar ulaştırmışlardır. Bu bitkilerden bazıları yöre halkının geçim kaynağı olmuş ve ticari olarak alınıp satılır hale gelmiştir. Bayındır, Ödemiş, Beydağ, Kınık vb. gibi yerlerde pekçok hastalık için yaygın halde uygulanan yöre ilaçları, yöre halkı tarafından öncelikli kullanılmaktadır. Kantron, hatmi, kuşburnu, şevketibostan, ısırgan, kekik ve iğde bu yörede tedavide kullanılan bitkilerden bazılarıdır.

Bu yörede yetişen tıbbi bitkilerin tanınması flora çalışmalarına yardımcı olacak, tedavi açısından yararlar sağlayacak, sosyal açıdan da bitkilerin aynı isimle bilinmesini kolaylaştıracaktır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma materyalleri İzmir Yöresi yerel halkından alınan bilgiler ışığında Haziran-Eylül 1992 tarihleri arasında toplanmış ve herbaryumları yapılmıştır.

Yörede yaygın olarak kullanılan tıbbi bitkiler toplanarak teşhisleri yapılmıştır [1].

Bitkilerin latince adları ilkelden gelişmişe doğru sıraya konulup, aynı amaç ile kullanılan birbirine yakın türler cins kategorisinde ele alınarak ait oldukları familyalar parantez içinde gösterilmiştir. Araştırmada bitkilerin yöredeki Türkçe karşılıkları ile kullanılışları verilmiştir. Bitkiler diğer araştırmalarla karşılaştırılmıştır [2-8].

BULGULAR

Juniperus oxycedrus L. subsp. *oxycedrus* (Cupressaceae): Ardıç.

Bu bitkinin meyveleri dönülüp un haline getirilerek böbrek taşlarının düşürülmesinde kullanılır. Aynı zamanda prostat iltihabı ve cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Katranı ise nefes açıcı olarak bilinir [3,4].

Saponaria officinalis L. (Caryophyllaceae): Sabun otu.

İdrar söktürücü olarak kullanılır.

Rumex L. spp. (Polygonaceae): Alabada, Kuzukulağı.

Yaprakları kaynatılarak cilt hastalıklarında, iştah açıcı ve diare tedavisinde kullanılır [5].

Hypericum perforatum L. (Clusiaceae): Kantran otu.

Çiçekli dalları zeytinyağı içinde bir müddet bırakıldıktan sonra, yara iyi edici olarak kullanılır. Bunun yanında suda kaynatılarak içildiğinde de mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır.

Malva sylvestris L. (Malvaceae): Ebegümeçi.

Bitki dövülerek lapa haline getirilir. Karın ağrısı için kullanılır. Yaraları iyi ettiği de bilinmektedir. Aynı zamanda öksürük tedavisinde kullanılır [6].

Althaea officinalis L. (Malvaceae): Hatmi.

Bitki kaynatılmak suretiyle nezle ve bronşit tedavisinde kullanılır [7].

Momordica charantia L. (Cucurbitaceae): Kudret narı

Meyveleri zeytinyağı içinde bekletildikten sonra kullanılır. Gastrit tedavisinde kullanılır. Aynı zamanda meyvelerin zeytinyağında ezilmesiyle elde edilen merhem yara tedavisinde kullanılır [3].

Ecballium elaterium (L.) A.Rich. (Cucurbitaceae): Eşek hıyarı.

Bitkinin meyvesinin suyu sarılık ve sinüzit tedavisinde kullanılmaktadır.

Rubus canascens DC. (Rosaceae): Böğürtlen.

Bitkinin kökleri kaynatılarak kullanılır. Kanser tedavisinde etkili olduğu inanılmaktadır.

Cerasus avium (L.) Moench. (Rosaceae): Kiraz.

Meyve sapı ve meyve çekirdeği kaynatılarak, böbrek hastalıklarının tedavisinde kullanılır.

Rosa canina L. (Rosaceae): Kuşburnu.

Meyveleri kaynatılıp içilmesiyle, grip ve bronşit tedavisinde kullanılır. Bundan başka idrar söktürücü ve mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır [4].

Glycyrrhiza glabra L. (Fabaceae): Meyan.

Meyan bitkisinin kökü kaynatılarak, solunum yolları enfeksiyonlarında kullanılır. Aynı zamanda kökünden yapılan meyan balının mide ülserine iyi geldiği bilinmektedir [3,9].

Lupinus angustifolius L. (Fabaceae): Yahudi baklası

Meyveleri kavruarak dövülür ve kahve gibi içilerek şeker hastalığı tedavisinde kullanılır.

Elaeagnus angustifolia L. (Elacagnaceae): İğde.

Bitkinin meyveleri kaynatılıp, elde edilen suyu böbrek taşlarını düşürücü etkili olduğu bilinmektedir.

Linum usitatissimum L. (Linaceae): Keten.

Tohumları kavruarak dövülür ve bal ile yenir. Bronşit tedavisinde etkili olduğu bilinir. Aynı zamanda yumuşatıcı olarak kullanılır [5]. Muhsil olarak da kullanılır [3].

Apium graveolens L. (Apiaceae): Kereviz

Tohumları kaynatılıp, içilerek böbrek rahatsızlıklarında kullanılır.

Lavandula stoechas L. (Lamiaceae): Karabaş otu.

Kaynatılarak, çay gibi içilen bu bitki, kanser tedavisinde kullanılır.

Thymus L. spp. (Lamiaceae): Kekik.

Bu bitkinin dalları ve yaprakları ağrı dindiricidir ve mide hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Elde edilen yağı da diş ağrıları için kullanılır. Diüretik ve balgam söktürücü etkisi vardır [4,5].

Origanum onites L. (Lamiaceae): İzmir kekiği.

Gribal enfeksiyonların tedavisinde kullanılır.

Thymbra spicata L. (Lamiaceae): Zahter.

Kaynatılıp çay gibi içilmesiyle kalp rahatsızlıklarında, hemoroit ve egzamada kullanılmaktadır.

Mentha piperita L. (Lamiaceae): Nane.

Gıbal enfeksiyonlar için kullanılır. Bulantı kesici, iştah açıcı ve safra kesesi hastalıkların tedavisinde de kullanılır [3,5].

Salvia L. spp. (Lamiaceae): Adaçayı.

Ç. n, nezle tedavisinde, nefes darlığında kullanılır. Yağı ise mide ağrılarının tedavisinde kullanılır [3,5].

Matricaria chamomilla L. (Asteraceae): Papatya.

Çayı, boğaz ağrılarında ve nezle tedavisinde kullanılır. Safra kesesi, oniki parmak bağırsağı rahatsızlıklarını giderir. Ayrıca saçların rengini açma, direnci artırmada ve kepek giderici olarak kullanılır [5].

Scopolymus hispanicus L. (Asteraceae): Şevketibostan.

Tohumlarının kaynatılmasıyla suyu, böbrek tedavisinde kullanılır.

Zea mays L. (Poaceae) Mısır.

Bitkinin meyvesinin etrafını saran pürçeğin kaynatılıp, suyunun içilmesiyle, diüretik etkisi olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda idrar yollarını temizleyici etkisi vardır [5].

Orehis L. spp. (Orchidaceae): Salep.

Yaprakları kaynatılıp bal veya süt ile içildiğinde bronşit tedavisinde kullanılır. Aynı zamanda ishal tedavisinde [5], tıpta yumuşatıcı olarak kullanılır [3,7].

Urtica dioica L. (Urticaceae): Isırgan.

Kaynatarak, elde edilen şuyu kanserin tedavisi için kullanılır. Bundan başka kan pıhtılaştırıcı, ağrı dindirici, romatizma ve cilt hastalıkları tedavisinde kullanılır [4].

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ege Bölgesi'nde doğal olarak yetişen faydalı bitkiler daha öncede toplanmış ve faydalanma yöntemleri belirtilmiş tir. Örneğin *Salvia triloba* [2]. *Hypericum perforatum* L. kullanılışı diğer yörelerle kullanım yöntemi hemen hemen aynıdır. *Althaea officinalis* L.'nin faydalanma şekli daha önceki bilgilerle doğrulanmakta [3,5,7], bu çalışma ile adı geçen bitkiden faydalanma yöntemlerine yenileri ilave edilmektedir. *Urtica dioica* L.'nin romatizma, kın pıhtılaşması ve cilt hastalıklarının tedavisinde [4] kullanılmasına ek olarak kanser tedavisi için kullanılması bu bitkinin önemini arttıracığı inancındayız. *Lavandula stoechas* L., *Lupinus angustifolius* L., *Apium graveolens* L., *Elaeagnus angustifolia* L., gibi bitkilerin kullanışları ile yeni katkılar sağlanmaktadır.

...nımızda doğal olarak yetişen bazı bitkilerin Türkiye'nin değişik yörelerinde farklı isimler verilmekte hatta bazı bitkiler birden çok Türkçe isimle bilinmektedir. İzmir yöresinde verilen isimler çok az bir farkla genel olarak kullanılan isimlerdir. *Hypericum perforatum* L. bitkisi kantaron olarak isimlendirilmesine rağmen bu yörede kantron olarak bilinir. *Lupinus angustifolius* L. bazı yörelerde de İzmir'de olduğu gibi Yahudi baklası olarak isimlendirilir. *Rumex* L. türleri ise genel olarak kuzu kulağı olarak bilinmesine rağmen alabada denmektedir.

Doğal olarak yetişen bitkilerden tıbbi olarak yararlanma yöntemlerinin geliştirilmesi yeterli enerji ve besin kaynaklarımızın kalkınma hızı ile orantılı olarak gittikçe arttığı ülkemizde, diğer devletlere olan ekonomik bağımlılığımız azalacak ve ilaç sanayine önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu bitkilerin bazıları ekonomik açıdan önemli görülmekte olup değerlendirilmelerinin ülke ekonomisine ve insan sağlığına birçok yeni yararlar sağlayacağını ümit etmekteyiz.

KAYNAKLAR

1. Davis, P.H., Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Edinburgh Univ. Press, 1965-1982.
2. Baytop, T., Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri, İsmail Akgün Matb., İstanbul, 1963.
3. Baytop, A., Farmasötik Botanik, i.ü.Eczacılık Fak.Yay. No:36, Dilek Matb., İstanbul, 1983.
4. Özçelik, H., Akseki Yöresinde Doğal Olarak Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanışları, Doğa Türk Bot. D., 11,3, 316-321, 1987.
5. Zeybek, N., Farmasötik Botanik, E.Ü.Eczacılık Fak.Yay. No:1, E.Ü.Basımevi Matb., İzmir, 1985.
6. Özüğ, F., Faydalı Bilgiler, I.Ü.Fen Fak.Yay. No:107, Şirketi Mürettibiye Mat., İstanbul, 1971.
7. Yazgan, M., Uygunlar, S., Demiray, H., Ay, G., Tıbbi Bitkiler Anatomisi Uygulama Klavuzu, E.Ü.Fen Fak. Yay. No:117, İzmir, 1986.
8. Seçmen, Ö., Gemici, Y., Leblebici, E., Görk, G., Bekat, L., Tohumlu Bitkiler Sistematigi, II.Baskı, Ege Üniv. Fen Fak. Yay. No:116, Ege Üniv.Basımevi, İzmir, 1989.